

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2023. № 1.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.1.18>

УДК 336.2

Ж. В. Піскова,

к. е. н., доцент, доцент кафедри інноваційного менеджменту та фінансової аналітики Університету імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6545-2452>

І. М. Цуркан,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економічного аналізу і фінансів, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», м. Дніпро

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1149-0431>

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ КРАЇНИ: ТЕМПИ І НАПРЯМИ ЙОГО ЗМІН В УКРАЇНІ І ПОЛЬЩІ

Z. Piskova,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Innovative Management and Financial Analytics, Alfred Nobel University, Dnipro

I. Tsurkan,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic Analysis and Finance, National Technical University “Dnipro Polytechnic”, Dnipro

PUBLIC DEBT OF THE COUNTRY: RATE AND DIRECTIONS OF ITS CHANGES IN UKRAINE AND POLAND

У статті проведено аналіз темпів і напрямів змін державного боргу України та Польщі, як країн з різними типами економік. Розглянуто законодавчо затверджені поняття державного боргу обох країн, його основну класифікаційну ознаку, за якою поділяється державний борг в Україні і Польщі: на внутрішній і зовнішній. Розглянуто причини виникнення внутрішнього державного боргу і зовнішнього державного боргу в Україні. Встановлено, що в Україні на законодавчому рівні затверджено поняття, як «гарантований державою борг», яке відсутнє у фінансовій системі Польщі. Проведено аналіз динаміки змін у структурі державного та гарантованого державного боргу України за період 2013-2021 рр. Досліджено зміни зовнішнього та внутрішнього державного боргу сектору публічних фінансів та ВВП за період 2013-2021 рр. у Польщі. Проаналізовано в динаміці показник відношення державного боргу до ВВП різних країн. Висловлюється припущення, що державний борг можна розглядати не тільки як негативне явище в економіці країни, а і як можливості розвитку економіки через зовнішні і внутрішні запозичення. Особливу увагу потрібно приділяти не його розміру, а контролю за напрямками використання. У статті використано праці польських та українських вчених, які містять сучасний погляд на проблему державного боргу, однак, на нашу думку, недостатньо уваги приділено саме аналізу тенденцій показників державного боргу України в порівнянні з країнами з розвинутою економікою.

The article analyzes the rates and directions of changes in the public debt of Ukraine and Poland as countries with different types of economies.

It has been established that there is a trend of annual increase and accumulation of debt in Ukraine. With the current strategies for regulating the public debt, this can lead to an imbalance in the domestic financial market, a decrease in investment attractiveness, an impact on the social welfare of the population and the financial condition of the future generations of Ukrainians.

In Poland, the issue of public debt is not treated so dramatically. It is believed that the repayment of public debt is theoretically possible, but this can lead to a sharp slowdown in economic development, a sharp drop in living standards, social unrest and, as a result, can lead to the destruction of the country.

The legally approved concepts of the public debt of both countries, its main classification feature, according to which the public debt in Ukraine and Poland is divided: into internal and external, are considered. The reasons for the emergence of internal public and external public debt in Ukraine are considered. The reasons for the emergence of domestic public debt may be the budget deficit and the need to finance various socio-economic government programs. External public debt is formed as a result of government borrowing from the foreign market.

It has been established that the concept of "state-guaranteed debt" has been approved at the legislative level in Ukraine, which is absent in the financial system of Poland.

An analysis of the dynamics of changes in the structure of the state and guaranteed public debt of Ukraine for the period 2013-2021 was carried out. It has been established that the dynamics of the public debt since the period of Ukraine's independence has a constant upward trend. Such a state defines Ukraine as financially dependent on international organizations, which significantly suspends the possibility of conducting its own financial policy.

An analysis of the dynamics of external and internal public debt of the public finance sector and GDP for the period 2013-2021 in Poland was carried out. It has been established that the creation of public debt is ensured for the improvement of the socio-economic condition due to the increase in production volumes, investment in various state projects.

The dynamics of the ratio of public debt to GDP of different countries were analyzed. It was established that the relation to this indicator is different.

It is suggested that public debt can be considered not as a negative phenomenon in the country's economy, but as an opportunity for economic development through external and internal borrowing. Special attention should be paid not to its size, but to control over the directions of use.

The article uses the works of Polish and Ukrainian scientists, which contain a modern view on the problem of public debt, however, in our opinion, not enough attention is paid to the analysis of trends in Ukraine's public debt indicators compared to countries with developed economies.

Ключові слова: державний борг, зовнішній борг, внутрішній борг, ВВП, видатки бюджету, внутрішні запозичення, зовнішні запозичення.

Keywords: public debt, external debt, internal debt, GDP, budget expenditures, internal borrowing, external borrowing.

Постановка проблеми. Україна і Польща – це дві країни з різним типом економік. Якщо Україна відноситься до країн з ринковим типом економіки, що розвивається, то Польща - це країна з розвинутою ринковою індустріально-аграрною економікою. Державний борг виконує основну роль у бюджетному процесі будь-якої країни, який є важливою складовою його видаткової частини. Утворюючись, в тому числі в результаті накопичених або несплачених відсотків за позиками, борг може сприяти збільшенню видатків, і, тим самим, ставати тягарем для поповнення дохідної частини.

Тенденція щорічного підвищення та накопичення боргу, що існує в Україні, при діючих стратегіях з регулювання державного боргу може призвести до дисбалансу на внутрішньому фінансовому ринку, зменшення інвестиційної привабливості, впливу на соціальний добробут населення та на фінансовий стан майбутнього покоління українців. Значущість проблеми дослідження державного боргу зводиться до неврегульованості його зростання, що в основному

розраховано на середньо- та довгостроковий термін, а також збільшення суми на його обслуговування, надалі призведе до перекладання державного фінансового тягара на майбутні покоління. Якщо, наприклад, українська молодь вирішить розвивати технічний потенціал країни, вона не зможе практично це втілити через відсутність державного фінансування, і тому буде змушена шукати можливостей за кордоном, виїжджаючи з України, а боргове зобов'язання продовжить наростати, адже покидати країну будуть також майбутні ймовірні платники податків.

У Польщі питання наявності державного боргу розглядаються не так драматично. Вважається, що теоретично погашення державного боргу можливе, хоч і потребує часу. Достатньо методично скорочувати витрати бюджету, призупинити випуск боргових цінних паперів, а надлишки бюджету направити на викуп тих, хто вже перебуває в обігу. Звісно, рано чи пізно це викличе різке уповільнення економічного розвитку, різке падіння рівня життя, соціальні хвилювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання державного боргу завжди мало дискусійний характер і завжди було у полі зору економістів, аналітиків та фінансистів, які приділяють особливу увагу такому показнику, як відношенню боргу до сукупного валового внутрішнього продукту (далі – ВВП), обґрунтовують соціально-економічні наслідки цього явища. За останні роки тема аналізу темпів росту і напрямів змін державного боргу набула актуального характеру, адже через пандемію Covid-19, яка спричинила масштабну глобальну економічну кризу, державний борг України і Польщі зріс, що спричинило велике навантаження на бюджети обох країн, утворюючи «прогалини» у темпах розвитку.

Теоретико-методологічною основою наукового дослідження державного боргу виступають роботи відомих вітчизняних учених, таких як В. Д. Базилевич, І. О. Лютий, С. Л. Лондар, Т. П. Вахненко, О. С. Новосьолова. Вагомий внесок у дослідження державного боргу зробили польські вчені-економісти: Аліна

Даніловська [9], Якуб Поломка, Маріан Залеско [10] та інші. Разом з тим, у науковій літературі недостатньо уваги приділено саме аналізу тенденцій показників державного боргу України в порівнянні з країнами з розвинутою економікою.

Результати, що будуть отримані у ході дослідження, зможуть створити теоретичне підґрунтя, завдяки якому державний борг розглядатиметься не як негативне явище в економіці країни, а як можливості розвитку економіки через зовнішні і внутрішні запозичення. Особливу увагу потрібно приділяти не його розміру, а контролю за напрямками використання.

Постановка завдання. Метою цієї роботи є визначення темпів і напрямів змін державного боргу України і Польщі, як країн з різними типами економік.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державний борг за економічною суттю являє собою боргове зобов'язання, яке у визначений термін повинно погашатися з дотриманням умов виплати в повному обсязі та з доплатою суми відсотків. Наявність боргових відносин з внутрішніми та зовнішніми позикодавцями у країні з ринковою економікою, що розвивається, в Україні, має зазвичай проблематичний, негативний характер. Необхідність державного боргу викликана постійним дефіцитом державного бюджету, і тому державі у такому стані складно оминати фінансові проблеми, надаючи перевагу, наприклад, фінансуванню соціальних проєктів: такі дії в результаті будуть недоцільними та призведуть до кризового стану. Негативного впливу від наявності зовнішнього боргу зазнає Україна через те, що валюта запозичень є іноземною, зазвичай долар або євро. Вірогідність нестабільних ситуацій на валютному ринку у світі є можливою, тому можна з впевненістю передбачити коливання обмінного курсу гривні до іноземних валют. Розраховані суми виплат боргу з часом змінюватимуться, переважно в бік зростання, призводячи до реструктуризації стратегічного плану та зміни балансу бюджету. Також можлива загроза у

продовження боргу, через недостатність валютних резервів або наявності обмежень з отримання коштів від міжнародних установ.

В Україні державний борг формує постійну зростаючу тенденцію. Не своєчасне реагування на таку діяльність може призвести до негативних наслідків, через що країна порушить процес економічного розвитку та змінить позицію відповідального та надійного партнера на світовому ринку на абсолютну протилежну сторону. Прогнозовані наслідки дозволяють сприяти реалізації та проведенню методів, які зможуть зрегулювати процес функціонування державного боргу.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, державний борг – це загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення. Державні запозичення здійснюються з метою покриття дефіциту державного бюджету та рефінансування державного боргу. Формуванням таких запозичень займається держава в особі Міністра фінансів, а реалізація відбувається за дорученням Кабінету Міністрів України. Питанням отримання зовнішніх запозичень в іноземній валюті займається Кабінет Міністрів України та Національний банк України. Державний та гарантований державою борг не включає борги місцевих органів влади та державних підприємств, що не забезпечені державними гарантіями [1].

Державний борг має досить широку класифікацію, в залежності від груп. Наприклад, він може відрізнятися за типом кредитора, за типом боргового інструменту, за визнанням державою, за типом відсоткової ставки, за сферою розміщення, за строком погашення, за формою та інші.

Основною класифікацією, за якою поділяють державний борг в Україні є його поділ на внутрішній, зовнішній та гарантований державою зовнішній або внутрішній борг.

Державний внутрішній борг утворюється в результаті отриманих запозичень з внутрішнього ринку. Борг формується з цінних паперів та кредитів, виплат, які залишились з попередніх років, а також поточного періоду. До внутрішнього державного боргу належать також борги за виплатами заробітних плат особам державних установ, пенсій, стипендій, за покривання дефіциту бюджету та інші.

Внутрішній борг може мати короткостроковий, середньостроковий та довгостроковий характер і виступати у вигляді облігаційних позик (ОВДП) та казначейських зобов'язань. Суб'єктами, яким виплачується борг можуть бути підприємства, населення, комерційні банки та інші кредитно-фінансові установи.

Причинами виникнення внутрішнього державного боргу можуть бути дефіцит бюджету та необхідність фінансування різних соціально-економічних державних програм.

Зовнішній державний борг відрізняється від внутрішнього тим, що утворюється в результаті державних запозичень із зовнішнього ринку. Метою запозичень є фінансування дефіциту бюджету, погашення боргових зобов'язань та підтримки платоспроможності країни. До складу зовнішнього боргу входять заборгованості за випуском короткострокових, середньострокових та довгострокових цінних паперів (ОЗДП, єврооблігації), борговими угодами (кредити) та інші. За таким видом боргу зобов'язання виникають перед іншими державами, закордонними органами управління, міжнародними фінансовими установами/організаціями (ЄС, ЄБРР, МВФ, МБРР), фізичними та юридичними особами інших держав (нерезиденти) та іноземними комерційними банками. Залучені іноземні ресурси спрямовуються на обслуговування бюджету, а саме його дефіциту, погашення інших боргів (рефінансування), фінансування державних програм або підтримки економіки за наявних криз (криза спричинена Covid-19).

Внутрішні запозичення для країни є більш доцільними, адже завдяки ним відбувається фінансування в державну економіку, в зовнішніх запозиченнях, і

тому при утворенні зовнішнього боргу відбувається процес відтоку капіталу з бюджету та понижується загальний економічний розвиток, але, навпаки, завдяки зовнішнім запозиченням можна швидше профінансувати державний проєкт. Можна наголосити, що при наявності внутрішнього і зовнішнього боргу відбувається тиск на економіку, але він буде різним за своїм характером. При внутрішньому боргу не відбувається відтоку капіталу з бюджету, адже запозичення формуються на основі національної валюти та є менш небезпечними, тим часом, зовнішні запозичення мають відтік капіталу через те, що відсотки та номінальна вартість зобов'язань виражена в іноземній валюті, через що можуть відбуватися курсові різниці.

До складу державного боргу також вносять показник гарантованого державою боргу. Відповідно до Бюджетного кодексу України, гарантований державою борг – загальна сума боргових зобов'язань суб'єктів господарювання - резидентів України щодо отриманих та непогашених на звітну дату кредитів (позик), виконання яких забезпечено державними гарантіями. До вступу в силу державних гарантій (настання гарантійного випадку), операції щодо зазначеної заборгованості не відображаються в державному бюджеті [1].

Таке явище як державний борг з'явилося з початку незалежності України. Відсутність відповідного органу та чіткої стратегії спричинили проблеми, пов'язані з борговими відносинами, які Україна повинна була якнайскоріше вирішити. За 30 років незалежності відбувалося багато кризових періодів, які гальмували процеси економічного піднесення.

Динаміку змін у структурі державного та гарантованого державного боргу України за період 2013-2021 рр. наведено у табл.1.

Таблиця 1. Динаміка загального державного та гарантованого державою боргу, зовнішнього та внутрішнього боргу та ВВП за період 2013-2021 рр. в Україні

Показник/Роки	ВВП, млн. грн.	Загальна сума державного та гарантованого державою боргу, млн грн.	Зовнішній борг, млн грн.	Внутрішній борг, млн грн.	Співвідношення загального державного боргу до ВВП, %
2013	1 454 931	584 114,1	300 025,4	284 088,7	40,14
2014	1 566 728	1 100 564,0	611 697,1	488 866,9	70,24
2015	1 979 458	1 572 180,2	1 042 719,6	529 460,6	79,42
2016	2 383 182	1 929 758,7	1 240 028,7	689 730,0	81,0
2017	2 982 920	2 141 674,4	1 374 995,5	766 678,9	71,8
2018	3 558 706	2 168 627,1	1 397 217,8	771 409,3	60,9
2019	3 974 564	1 998 275,4	1 159 221,6	839 053,8	50,3
2020	4 194 102	2 551 935,6	1 518 934,8	1 033 000,8	60,8
2021	5 459 574	2 671 827,6	1 560 230,0	1 111 597,6	48,9

Джерело: сформовано авторами на основі даних [2]

Значні економічні потрясіння, що були спричинені військовою агресією Росії проти України мали місце у 2014 році. Складність ситуації мала намір прогнозувати дефолт у 2015 році. Відтік іноземних інвестицій, а саме втрати у розмірі 72 млрд. доларів США, зменшення податкових надходжень до бюджету, безробіття, погіршення економіки окупованих областей, зменшення експортних поставок і нарощення заборгованої суми – з такими наслідками зіткнулася Україна [3].

У 2014 році через військову агресію в українській економіці загальний держаний та гарантований державою борг виріс майже в 1,88 разів, де більшу частину займала частка боргу за зовнішніми запозиченнями. Аналізуючи співвідношення загального державного боргу до валового внутрішнього продукту, можна аргументувати погіршення складових, що формують у сукупності ВВП. У 2014 році через зменшення ВВП і збільшення загального боргу бачимо збільшення співвідношення на 30,1 % відповідно до попереднього року, і збільшення на 10,2 % від нормативно затвердженого рівня, за яким борг не повинен перевищувати 60% річного обсягу ВВП, але так як в країні було проведення антитерористичної

операції, то умови скасувалися за Законом. Відповідно до Бюджетного кодексу України, загальний обсяг державного боргу та гарантованого державою боргу на кінець бюджетного періоду не може перевищувати 60% річного номінального обсягу валового внутрішнього продукту України. Це положення не застосовується у випадках: введення воєнного стану в Україні (в окремих її місцевостях); введення надзвичайного стану в Україні (в окремих її місцевостях) або проведення на території України антитерористичної операції [1]. Динаміка зовнішнього і внутрішнього боргу України і дотримання співвідношення державного боргу до ВВП наведено на рис. 1.

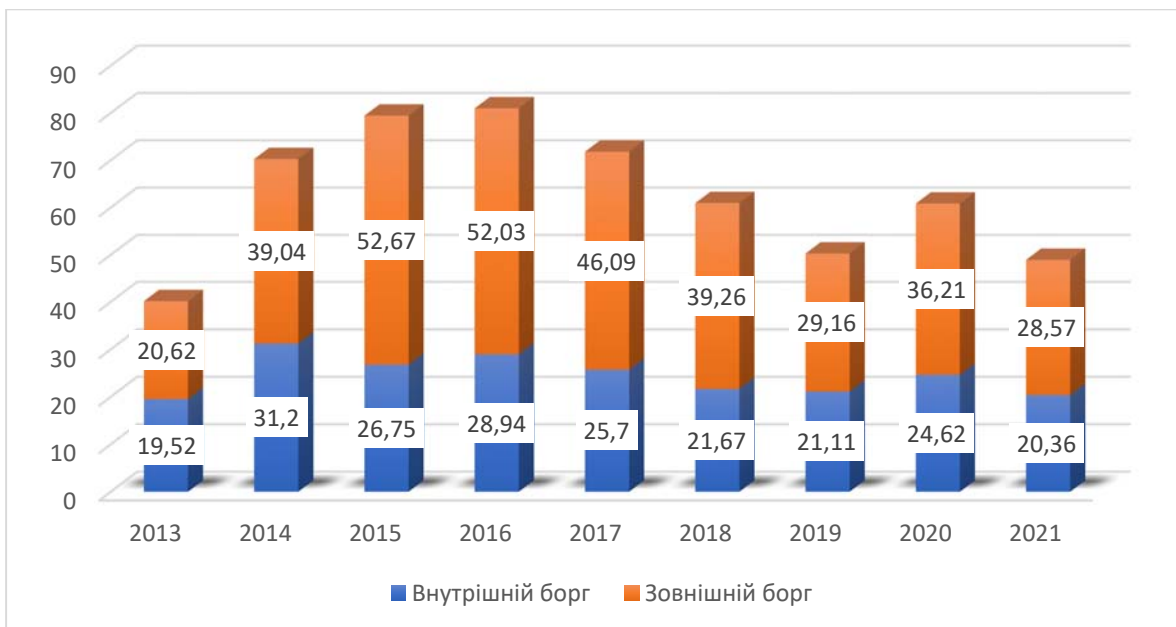

Рис. 1. Динаміка зовнішнього і внутрішнього боргу України

Джерело: сформовано авторами на основі даних [2]

Криза 2014-2015 років також була спричинена нестабільністю валютного ринку, девальвацією, критичним рівнем державного боргу, дефіцитом у бюджеті та від'ємним показником фінансової результативності банків. Незважаючи на кризу через військову агресію, державний борг був зменшений майже на 4 млрд. доларів США, продовжуючи спадати до кінця 2015 року. Відзначимо, що динаміка

загального показника державного боргу в доларах буде відрізнятися від гривневої суми, через коливання курсу валют.

Відзначимо, що динаміка загального показника державного боргу в доларах буде відрізнятися від гривневої суми, через коливання курсу валют.

На кінець 2016 року співвідношення боргу до ВВП сягнуло максимальних 81%, що було найвищим показником за весь період незалежності.

Протягом трьох наступних років (2016-2019 рр.) спостерігалася позитивна тенденція щодо зниження показника (з 81% до 50%) [2]. В цей період відбувався відносний контроль економіки, але ризиками, що могли стримати розвиток країни, залишалися рефінансування, валютна нестабільність та дефіцит бюджету. Але в кінці 2019 року у світі відбулося явище, якого ніхто не передбачав. Почалась пандемія коронавірусу Covid-19, що призвела до банкрутства підприємства та бізнес, збільшилися інфляційні процеси, безробіття, зросла ймовірність девальвації гривні на валютному ринку та пониження платоспроможності суспільства.

Станом на 31 грудня 2020 року державний та гарантований державою борг за рік зріс на 27,7 %, і склав 2 551,88 млрд грн. Значну частину зовнішнього боргу склала заборгованість за цінними паперами на зовнішньому ринку (ОЗДП 2013, 2015-2020 р.) у сумі 660,22 млрд грн. Трохи меншою є зовнішня заборгованість за позиками, одержаними від міжнародних організацій – 443,31 млрд грн.

Рік після кризи ознаменував підвищення загального боргу лише на 4,7%, тобто склав 2 671 827,6 млн грн. або 97,95 млрд дол. США. Криза Covid-19 спричинила зміни в управлінні державним боргом, а саме постало питання забезпечення фінансування державного боргу за можливих ризиків. У грудні 2021 року було затверджено Середньострокову стратегію управління державним боргом на 2021-2024 р., основними цілями якої було збільшити частку боргу в національній валюті, затвердити рівномірний графік погашення боргу, залучити

довгострокове пільгове фінансування та зміцнити взаємовідносини з інвесторами [4].

Змістовний розгляд динаміки державного боргу свідчить, що з періоду набуття Україною незалежності обсяг її заборгованості щоразу зростає. Економіка країни, яка щоразу піддавалася видозміні через нищівну силу кризових станів, не мала таких резервів, які могли б обслуговувати тимчасові витрати та потреби кожних суб'єктів. Відсутність цих коштів компенсувалася за рахунок емісії державних боргових цінних паперів, отримання кредитів від міжнародних організацій та комерційних банків. Такий стан робить Україну фінансово залежною від міжнародних організацій, що значно призупиняє можливість проведення власної фінансової політики. Країні з такою ситуацією складно впроваджувати інновації, підтримувати розвиток сфер життєдіяльності громадян та затвердити положення відповідального та провідного партнера на світовому фінансово-кредитному ринку. Щорічне зростання загального державного боргу призводить не лише до зміни у виплатах обслуговування та погашення державного боргу, які у довгостроковому періоді збільшуватимуться, але знаходить своє відображення на стані макроекономічних показників країни.

У країнах же з розвиненою ринковою економікою, наприклад, Польща, утворення державного боргу забезпечується для покращення соціально-економічного стану через збільшення обсягів виробництва, інвестування в різноманітні проекти державного призначення. Такі дії викликатимуть приплив капіталу через те, що покращується інвестиційний фон, зберігається власний капітал, який використовуватиметься для сплати боргу та не матиме відношення до валютного ринку. Це матиме не обтяжливий характер для бюджету, якщо порівнювати аналогічну ситуацію в країнах з іншим типом економіки.

У Польщі відповідно до ст. 72 закону «Про публічні фінанси» державний борг включає зобов'язання сектору державних фінансів за такими ознаками: 1) емісійні цінні папери на підставі грошових вимог; 2) взяті кредити та позики; 3)

прийняті депозити; 4) прострочені зобов'язання: в результаті окремих актів і остаточних судових рішень або остаточних адміністративних рішень, визнані безспірними компетентним підрозділом державного фінансового сектору, який є боржником [7]. Аналогічно до української класифікації, в Польщі державний борг поділяють на внутрішній і зовнішній. Схематично структуру державного боргу Польщі представлено на рис. 2.

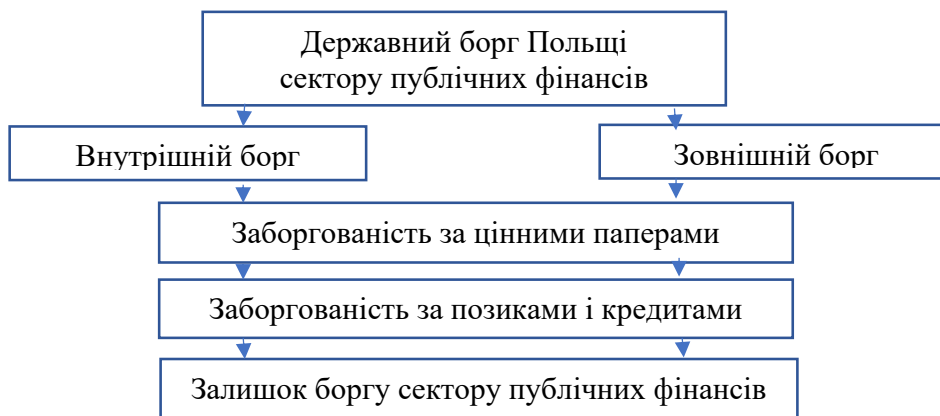

Рис. 2. Структура державного боргу Польщі сектору публічних фінансів

Зовнішній і внутрішній борг мають однакові складові. Розглянемо розмір складових державного боргу сектору публічних фінансів та їх співвідношення до ВВП (табл. 2).

Визначенням взаємозв'язку державного боргу з макроекономічними показниками є затвердження відсоткових меж, згідно з якими здійснюється аналіз економічного стану держави. Способом практичного визначення впливу на економіку є взаємозв'язок державного боргу до ВВП країни. Значення річного ВВП висвітлює процеси економічних перевтілень, але умовою все ж має бути його врегульоване відношення до державного боргу.

Індикатором економічної безпеки країни слугує встановлений Маастрихтським договором 1992 року, за яким державний борг не повинен перевищувати 60% ВВП.

Таблиця 2. Динаміка зовнішнього та внутрішнього державного боргу сектору публічних фінансів та ВВП за період 2013-2021 рр. у Польщі

Показник/Роки	ВВП*, млн. злотих	Внутрішній державний борг сектору публічних фінансів**, млн. злотих	Зовнішній державний борг сектору публічних фінансів**, млн. злотих	Співвідношення державного боргу сектору публічних фінансів до ВВП, %	
				внутрішній	зовнішній
2013	1635700	614 321,8	267 971,2	38	16
2014	1728700	534 792,6	291 982,1	31	17
2015	1789700	570 482,7	306 799,8	32	17
2016	1851200	630 171,6	335 027,4	34	18
2017	1982100	662 517,5	299 324,1	33	15
2018	2115700	688 248,0	296 065,5	33	14
2019	2273600	716 183,7	274 764,7	32	12
2020	2323900	823 542,1	288 264,2	36	12
2021	2622200	859 051,6	289 524,2	33	11

* - за даними Центрального статистичного управління Польщі [5]

** - за даними Міністерства фінансів Польщі [6]

У Польщі, наприклад, максимальний рівень державного боргу вказаний у ст. 216 Конституції: «не дозволяється брати кредити чи давати гарантії та поруки, внаслідок чого державний борг перевищує 3/5 вартості річного валового внутрішнього продукту», чи 60%.

Динаміка зовнішнього і внутрішнього боргу сектору публічних фінансів Польщі і дотримання максимального рівня державного боргу до ВВП наведено на рис. 3.

Як свідчать дані рис. 3, співвідношення загального державного боргу сектору публічних фінансів до ВВП було дотримано.

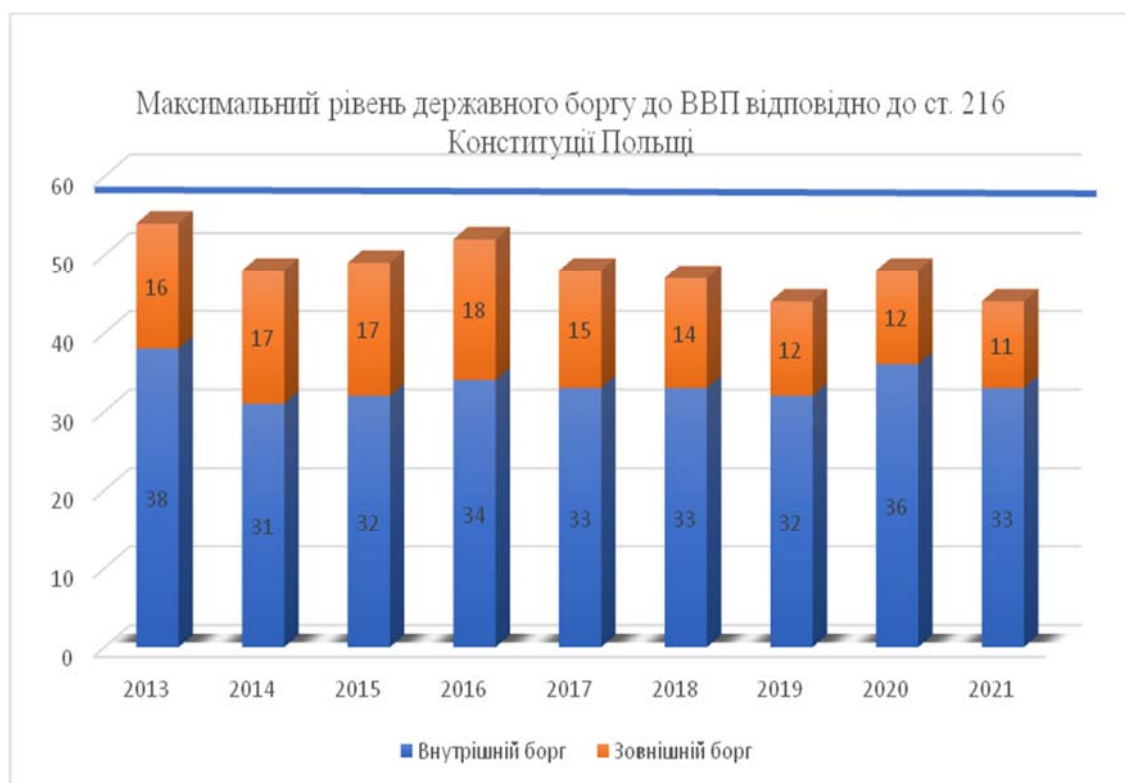

Рис. 3. Динаміка зовнішнього і внутрішнього боргу Польщі
Джерело: сформовано авторами на основі даних [6]

Розглянемо динаміку співвідношення загального державного боргу сектору публічних фінансів та ВВП за період 2013-2021 рр. у Польщі на основі даних, що наведені у табл. 3.

Таблиця 3. Динаміка загального державного боргу сектору публічних фінансів та ВВП за період 2013-2021 рр. у Польщі

Покзник/Роки	ВВП*, млн. злотих	Загальний державний борг сектору публічних фінансів**, млн. злотих	Співвідношення загального державного боргу сектору публічних фінансів до ВВП, %
2013	1635700	882 293,0	54
2014	1728700	826 774,7	48
2015	1789700	877 282,4	49
2016	1851200	965 199,0	52
2017	1982100	961 841,5	49
2018	2115700	984 313,5	47
2019	2273600	990 948,4	44
2020	2323900	1 111 806,3	48
2021	2622200	1 148 575,8	44

* - за даними Центрального статистичного управління Польщі [5]

** - за даними Міністерства фінансів Польщі [6]

Стаття 86 закону «Про публічні фінанси» [7] встановлює пруденційні пороги, які вимагають від уряду вжити конкретних заходів: якщо державний борг перевищує 55% ВВП, але менше 60% у проекті бюджету на наступний рік не планується наявність дефіциту державного бюджету або приймається бюджет, що забезпечує зниження відношення державного боргу до ВВП порівняно з поточним роком, виключається можливість збільшення заробітної плати працівникам бюджетної сфери, індексація пенсій не може перевищувати рівня відповідного підвищення цін на споживчі товари та послуги за даними Центрального статистичного управління країни за попередній фінансовий рік, також вводиться заборона на надання нових позик та кредитів, обсяг видатків органів місцевого самоврядування одиниць обмежений, і Рада Міністрів представляє Сейму реабілітаційну програму, спрямовану на зниження відношення державного боргу до ВВП; якщо державний борг дорівнює або перевищує 60% ВВП, здійснюються вищезазначені положення, а також витрати бюджету одиниць місцевого самоврядування не можуть перевищувати їх доходи, починаючи з сьомого дня після оголошення звіту, суб'єкти сектору державних фінансів не можуть надавати нові поруки та гарантії, а Рада Міністрів не пізніше одного місяця з дня оголошення звіту, представляє Сейму реабілітаційну програму, спрямовану обмеження цього відношення рівня нижче 60% ВВП.

Але якщо співвідношення державного боргу до ВВП не перевищує 55%, вищезазначені положення і процедури не застосовуються. Вважається, що країна нормально розвивається, і ніяких заходів щодо впливу на розмір державного боргу застосовувати не потрібно.

Спираючись на статистичні дані порталу Trading Economics [8], можна стверджувати, що усі країни, перелічені там, мають державний борг. Більшість даних відноситься до грудня 2021 року, а сам державний борг вимірюється у відсотках від ВВП. Так, серед країн із високим рівнем боргу (понад 90% ВВП) у

нас є Франція (113%), Канада (118%), США (137%), та Японія (266%), а також Бутан (135%), Кабо-Верде (157%) та Ліван (172%). На іншому полюсі (нижче ніж 37% ВВП) — Швеція (36,7%), Саудівська Аравія (32,5%), Люксембург (24,4%) і Нова Зеландія (30,1%), а також Бангладеш (31,7%), Камбоджа (31,5%) та Афганістан (7,8%).

Державний борг Польщі (53,8%) можна порівняти з боргом таких країн, як Ліберія (52,1%) та Нідерланди (52,1%). Польща також розташована між Фінляндією (65,8%) та Швецією. Ці країни відомі своїми високими державними видатками.

Державний борг України (48,9%) можна порівняти з боргом таких країн, як Бенін (47,2%) та Румунія (48,8%). Україна також розташована між Польщею (53,8%) та Південною Кореєю (42,6%). Ці країни можна брати за взірць економічного розвитку.

Висновки. З інформації, що наведена вище, добре видно, що найпотужніші економіки світу та країни третього світу стоять у рейтингу за показником співвідношення державного боргу до ВВП поряд одна з одною. Виходить, що обсяг державного боргу прямо і однозначно не відбивається на рівні життя мешканців чи рівні розвитку країни. На прикладі США видно (статистичні дані порталу Trading Economics [8]), що у 2021 році рівень сукупного державного боргу до ВВП склав 137%, що майже в 2 рази вище за норму. Здається, що за такого обсягу країна повинна покинути першість у рейтингах найуспішніших, але той факт, що США є країною з конкурентоздатною економікою, де капітал щоразу обертається та утворює нові фінансові зв'язки, де присутній благополучний фон для створення інвестиційних портфельів та щоразу утворюються нові венчурні підприємці, змінює розуміння того, що перевищення 60% є загрозою для бюджету та загального соціально-економічного стану країни.

З нашого погляду Україна більше драматизує стан справ з державним боргом. Головне, на що треба направити зусилля – це контроль за напрямками

використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та ефективно їх застосування. Без фінансових надходжень не може існувати жодна країна, і, що саме важливе, їх треба направляти на заходи, що будуть слугувати розвитку країни, тих її сфер, напрямів, секторів економіки, що будуть примножувати результати діяльності держави, суб'єктів господарювання, і відбиватися у вигляді нарощення загальних фінансів.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розгляді впливу дефіциту бюджету обох країн на державний борг і на розвиток економік України і Польщі.

Література

1. Державний борг та гарантований державою борг. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL : https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavju-borg_osn_inf (дата звернення: 01.10.2022)
2. Державний борг України. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (дата звернення: 01.10.2022)
3. Війна з Росією у 2014-2020 роках обійшлась Україні в \$280 млрд – СЕВР. сайт Mind. URL : <https://mind.ua/news/20236058-vijna-z-rosieyu-u-2014-2020-rokah-obijshlas-ukrayini-v-280-mlrd-sebr> (дата звернення: 05.10.2022)
4. Про затвердження Середньострокової стратегії управління державним боргом на 2021-2024 роки : Постанова Каб. Міністрів України від 09.12.2021 р. №1291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1291-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.06.2022)
5. Інформація про ВВП Польщі. URL: <https://stat.gov.pl/sygnalne/komunikaty-i-obwieszczenia/lista-komunikatow-i-obwieszczen/obwieszczenie-w-sprawie-pierwszego-szacunku-wartosci-produktu-krajowego-brutto.html> (дата звернення: 01.10.2022)

6. Інформація про борг Польщі. URL: <https://www.gov.pl/web/finanse/dlug-publiczny> (дата звернення: 01.10.2022)

7. USTAWA z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20091571240/U/D20091240Lj.pdf> (дата звернення: 10.06.2022)

8. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com> (дата звернення: 01.10.2022)

9. Daniłowska A. Dług publiczny – jego struktura, przyczyny, rozmiary i skutki. *Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, 2008, NR 72, str. 107-118. URL: https://sj.wne.sggw.pl/pdf/EIOGZ_2008_n72_s107.pdf (дата звернення: 14.06.2022)

10. Połomka J., Zalesko M. Dług publiczny w polsce – instytucjonalne możliwości jego redukcji. *Optimum. Studia Ekonomiczne*, 2015, NR 1 (73). URL: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/3067/1/14_Polomka_Zalesko.pdf (дата звернення: 15.06.2022)

References

1. Ministry of Finance of Ukraine (2022), “State debt and state-guaranteed debt”, [Online], available at: https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavju-borg_osn_inf (Accessed 1 Oct 2022).

2. Ministry of Finance of Ukraine (2022), “State debt of Ukraine”, [Online], available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (Accessed 1 Oct 2022).

3. Mosorko, A. (2022), “The war with Russia in 2014-2020 cost Ukraine \$280 billion – SEBR”, [Online], available at: <https://mind.ua/news/20236058-vijna-z-rosieyu-u-2014-2020-rokah-obijshlas-ukrayini-v-280-mlrd-sebr> (Accessed 5 Oct 2022).

4. Cabinet of Ministers of Ukraine (2021), Decree “On the approval of the Medium-Term Strategy for State Debt Management for 2021-2024”, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1291-2021-%D0%BF#Text> (Accessed 27 June 2022)

5. Central Statistical Office (2022), "Information about Poland's GDP", [Online], available at: <https://stat.gov.pl/sygnalne/komunikaty-i-obwieszczenia/lista-komunikatow-i-obwieszczen/obwieszczenie-w-sprawie-pierwszego-szacunku-wartosci-produktu-krajowego-brutto.html> (Accessed 1 Oct 2022).

6. Ministry of Finance (2022), "Information about Poland's debt", [Online], available at: <https://www.gov.pl/web/finanse/dlug-publiczny> (Accessed 1 Oct 2022).

7. SEJM (2009), ACT "About public finance", [Online], available at: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20091571240/U/D20091240Lj.pdf> (Accessed 10 June 2022)

8. Trading Economics (2022), [Online], available at: Available at: <https://tradingeconomics.com> (Accessed 1 Oct 2022).

9. Połomka, J. and Zalesko, M. (2015), "Public debt in Poland - institutional possibilities for its reduction", *Optimum. Economic Studies*, vol. 1(73), [Online], available at: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/3067/1/14_Polomka_Zalesko.pdf (Accessed 14 June 2022)

10. Daniłowska, A. (2008), "Public debt, its structure, reasons, value and results", *Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowe*, vol. 72, pp. 107-118, [Online], available at: https://sj.wne.sggw.pl/pdf/EIOGZ_2008_n72_s107.pdf (Accessed 15 June 2022).

Стаття надійшла до редакції 09.01.2023 р.